

УДК 7

DOI 10.33514/BK-1694-7711-2019-1-86-91

Сабыр кызы Гулнази

«Манас» КТУнун журналистика кафедрасынын магистранты

Сабыр кызы Гулнази

Магистрант кафедрасы журналистики КТУ «Манас»

Gulnazi Sabyr kyzy

Master student of the journalism department of KTU «Manas»

КЫРГЫЗСТАНДА ИНТЕРНЕТ-ЖМКНЫН ӨНҮГҮШҮ

KIRGIZISTAN'DA İNTERNET GAZETECİLİĞİN GELİŞİMİ

РАЗВИТИЕ ИНТЕРНЕТ – СМІ В КЫРГЫЗСТАНЕ

DEVELOPMENT OF INTERNET - MEDIA IN KYRGYZSTAN

Аннотация: Бул макалада Кыргызстандын интернет-ЖМКларынын өнүгүү тарыхы чагылдырылат. Макалада салттуу жалпыга маалымдоо каражаттарынан интернет мейкиндигине өтүү жөнүндө маселелер каралат. Кыргызстандын саясий-экономикалык шарттарында интернет журналистикасын өнүктүрүү каралууда.

Аннотация: В этой статье освещается истории развития интернет-СМИ Кыргызстана. В статье рассматриваются вопросы о переходе от традиционных средств массовой информации в интернет пространство. Рассматриваются развития интернет журналистика в политико-экономических условиях Кыргызстана.

Annotation: This article covers the history of the evolution of internet media in Kyrgyzstan. The article reviews the issues of transition from traditional media to the internet space. The evolution of internet journalism in the political and economic conditions of Kyrgyzstan is considered.

Негизги сөздөр: интернет журналистика, интернет мейкиндик.

Ключевые слова: интернет журналистика, интернет пространство.

Key words: internet journalism, internet space.

Giriş

15. yüzyılda matbaanın icadının arkasından bugün dijitalleşme ile yeni bir döneme girilmiştir. Yazının bulunması toplumda güç sahibi olanlar dışında kalanların da katılabildiği bir iletişim sürecini başlatarak, kitlesel tüketimi mümkün kılmış, dijital teknoloji ise kitlesel tüketim kadar üretim imkânlarını da ortaya çıkarmıştır (Binatlı, 2011, s.13). Davul sesleriyle, ıslık diliyle, duman işaretleri ve güvercinlerin taşıdığı mesajlarla başlayan, atlı posta servisiyle devam eden iletişim ve haberleşme süreçleri, yeni teknolojinin sunduğu olanaklarla çeşitlenmiş ve gelişmiştir. Teknolojik gelişmeler, ekonomideki yapılanmalar, demokrasi ve rejimler ülkelerin bakış açılarını da, değiştirmiştir. Bu değişiklik ve yenilenme çabaları, basın ortamını da etkilemiş, geleneksel gazetecilikten çağdaş gazeteciliğe geçişi hızlandırmıştır (Bülbül, 2000:17).

Bu çalışmada, Kırgızistan'daki geleneksel gazetecilikten internet gazeteciliğine geçiş süreci ve internet gazeteciliğinin gelişimi ele alınmaktadır.

Kırgızistan'da İnternet Gazeteciliğın Tarihçesi

SSCB'nin dağılmasıyla hem SSCB'nin eski devletleri için hem 1991 yılında bağımsızlığını kazanan Kırgızistan için yeni bir dönem başlamıştır. Özellikle, kitle iletişim araçlarında niteliksel açıdan yenilenme sürecine girdiği görülmüştür. Egemen devletin kurulmasıyla birlikte, kendi anadillerinde milli basınının geliştirilmesi için farklı ve bağımsız kitle iletişim araçlarına ihtiyaç duyulmuştur. Kırgız medyasının oluşumunu aşağıdaki dönemlere ayırabiliriz (İbraeyeva ve Kulkova,2002):

1990'lı Yılları: Bağımsızlık sonrası Kırgız televizyon ve radyo dönemi Sovyetler Birliği'nin çöküşüyle başlamaktadır. Şubat 1991'de, Devlet Televizyon ve Radyo Yayıncılığı Kurumu, Devlet Komitesi'nin Kırgızistan SSR Televizyon ve Radyo Yayıncılığı altında kurulmuştur. Ancak, 1992 yılında, devlet kurumları ve diğer sektör katılımcıları tarafından yeni kitle iletişim araçlarının kurulmasını yasaklayan “Kitle İletişim Araçları” yasası çıkarılmıştır. Bu dönem medya için devlet televizyonu ve radyo yayıncılığı tekelinin oluşturulması şeklinde tanımlanmıştır. Böylece, ülkede olan olaylar hakkında toplum üzerinde tek anlayış oluşturmak istenilmiştir. “Akşam Bişkek”, “Kırgız Ruhı”, “Aalam”, “Bişkek Şam”, “Zaman-Kırgızistan”, “Asaba”, “Svobodnye Gory” gazeteleri ve ilk özel radyo istasyonu olan “Almaz” bu döneme örnek iletişim araçlarıdır.

1993'ten itibaren medyada özel sektör, sosyo-politik gündem belirlemede daha etkili olmuş ve ülkedeki politik ve ekonomik konularda sivil toplumda farklı bir merak ve bakış açısı uyandırmasıyla, 1993 yılında, “Vaka No.”, “Vesti Issykkul”, “Echo Osh” ve “Ashar” gibi kanallarla özel basının aktif bir şekilde çalışmaya başladığı görülmektedir. Ayrıca o yıllarda Oş şehrinde “Osh-TV”, Bişkek'te şehrinde ise “Piramit” gibi özel televizyon ve radyo istasyonları kurulmuştur (İbrayeva ve Kulikova,2002). Bu dönemde Kırgızistan'da artık kablolu televizyon stüdyoları gelişmeye başlamış ve yayın ağlarının içerikleri; filmler, çizgi filmler ve reklamlardan oluşturmuştur. Elektronik medyanın gelişiminde büyük yatırımlara ihtiyaç duyulması, TV ve radyo istasyonlarının faaliyetlerinde tecrübenin ve uzman personelin yetersizliği gibi nedenlerle sorunlar yaşanmıştır. Devlet televizyon ve radyo yayıncılığı alanında tekel olarak kalmış, mevcut medyanın çoğunun (cumhuriyetçi, bölgesel ve yerel gazeteler) devlete ait olması nedeniyle de bu medya kurumları devletin görüşlerinin yansıtılması misyonuyla yayıncılık yapmışlardır. Ancak, özel yayın yapan ve bu yönüyle ortaya çıkan kuruluşlar basılı medya olarak halkın gözünde ciddi bir şekilde önem kazanmaya başlamıştır. Bu gelişmelere rağmen bu süreç gazetecilerin faaliyet yapmalarının da yasaklandığı dönem olarak görülmektedir.

1990'ların sonu 2000'li Yıllar: 1990'ların sonundan itibaren sivil toplum kurumları hızla ortaya çıkmaya başlamıştır. 1997'den itibaren Soros Kırgızistan Vakfı, Internews Network gibi uluslararası kuruluşların yerel şubelerinde medya özgürlüğünün gelişmesi için projeler uygulanmaya başlamış, 1998'de kurulan “Gazeteciler Derneği” Kırgızistan'nın en eski medya kurumlarından biri haline gelmiştir. 1998'de açılan Internews Network Uluslararası Kurumu, yerel kamu kurumlarında Internews televizyon medya eğitimleri vererek yerel medyanın potansiyelini geliştirmeye başlayarak Kırgız gazeteciliği için önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur(Toralieva,2006: 26).

1999-2005 yıllarında, kurumlarının yeniden paylaşıldığı görülmektedir. Öncelikle kar elde etmek ve siyasi kampanyalarda kullanılmak istenilen medya kurumlarının geldiği görülmektedir. (G. Ibraev ve S.Kulikova)'ya göre, 2000 yılının başlarında, medyanın gerekli kamuoyunu oluşturmadaki gücünü ve ekonomik açıdan karlılığını gören hükümet “KOORT” kanalını, “Veçerniy Bişkek” gazetesini, “Ayzirek” reklam ajansını, “Kırgız İno” haber ajansını, “Loveradio Radyo” istasyonu gibi kurumları kontrol altına almıştır. Bunun dışında da devlet televizyonu ve radyosu, 70'e yakın yerel gazete ve haber ajansı hükümetin durumunu bütün ülkeye yaymaya devam etmiştir. “Piramida”, “AKİpress”, “Azattyk Radyosu” gibi özel kitle iletişim araçları haber

yayınlamada topluma farklı bir bakış açısı geliştirmeye çalışan medya kurumlarına örnek verilebilir.

Sovyet Döneminde ticari yayıncılıktan söz etmek mümkün değildi. Bağımsızlık sonrasında ise tüm dünyada olduğu gibi Kırgızistan'da da 5.Kanal, NTC, Piramida, Eho Manas, NBT, Komuz TV gibi ticari amaçla yayın yapan kanallar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, televizyon yayıncılığının örgütlenmesinde ekonomi, eğitim ve hukuk gibi amaçsal farklılıklar görülmüştür(İşcan, 2017: 3). Sovyetler sonrası medya ticarileşmesiyle ön plana çıkmıştır. 2000'li yıllardan itibaren bilgi bir ürün haline gelerek yeni bir pazar oluşmaya başlamıştır. Kırgız Gazetecileri 2007 yılında "Gazetecinin Etik Kurallarını uygulamaya koymuş ve Medya Şikayet Komisyonu kurulmuştur. 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren dikkat çeken diğer bir özellik ise, yakınsama ve medyanın birleştirilmesidir. Yakınsama kavramı ile yeni teknolojiler sayesinde, farklı medya organlarının bir arada ve birbirlerine eklenmiş biçimde kullanılabilmesini ve izleyicisine gün boyunca kesintisiz erişiminin sağlanması kastedilmektedir. 2006 yılından Kırgızistan'da AKİpress'e ciddi bir rakip olan "24.kg" haber ajansı kurulmuştur. 2006 yılından itibaren Kırgız toplumunda internet kullanıcılarının sayısı artmaya başlamıştır. Bu iki ajans da gelecekte internetin çok önemli hale geleceğini öngörerek Kırgız medyasında kendi yerlerini korumuşlardır.

Kırgız dilinde çıkan internet gazeteciliği, 1998 yılından sonra "Kabar" ajansı ile birlikte başlamıştır. O dönemde ülkenin kötü ekonomik durumuna rağmen ayakta kalan bu ajans, yabancı haber ajansları için de en yetkili bilgi kaynağı olmuştur. Üç sene sonra "AKİpress" dergisinin haber ajansının kurulmasıyla, Kırgızistan'da bulunan haber ajansları devlet(Kabar) ve özel("AKİpress") olarak ikiye ayrılmıştır .

"24.kg" Ajansı, habercilikte yoğun ve konu çeşitliliğinde haber verme tekniğinin kullanarak halk arasında başarılı olmuştur. Kırgızistan'daki internet gazeteciliğinin gelişim sürecinde temel oluşturan bu haber ajanslarının temel özellikleri şöyle özetlenebilir; (1) devlete bağlıdır ve iktidarın resmi bir sözcüsüdür, (2) beş yılda popülerite kazanarak ilk özel kitle iletişim aracı olmuştur, (3) internet gazeteciliğinin gelişimini etkileyerek gücünü gösterebilmiştir.

2005-2010 yılları arasında internette Kırgız yayınlarında aktif bir ilerleme olduğu görülmektedir. 2005 ve 2009 yıllarındaki başkanlık seçimleri, 2007'de parlamento seçimlerinde internet gazeteciliğinin ülkedeki sosyo-politik yaşam üzerinde önemli bir etkisi olduğunu göstermiştir.

Ülkede ilk olarak "www.kabar.kg", "www.akipress.kg", "www.gazeta.kg" gibi haber ajansları aktif bir şekilde çalışmaya başlamıştır. 2008'de, "www.kloop.kg" web haber sitesi açılmış ve haberleri 14 ila 25 yaş arasındaki genç gazeteciler tarafından hazırlanmıştır(Kırgız Medya Okuryazarlığı Araştırma raporu,2018).

2010-2014 yıllarında, Kırgız medyasına "Kamu Televizyon ve Radyo Yayıncılığı Kurumu" yasasının uygulanmaya başlanmasıyla, medyanın değişimine de son vermiştir. 2010 yılında, Kırgızistan'da internet gazeteciliği aktif bir şekilde gelişim göstermiştir ve haber ajanslarının "patlama" dönemi olmuş, birçok analitik çevrimiçi kaynak ortaya çıkmıştır. "Vesti.kg", "Polit.kg" ve "Region.kg" gibi analitik haber siteleri açılmaya başlamıştır. Bunlardan ilki, ajans ve portal unsurlarını bütünleştirerek tasarlanmış haber siteleri olmuştur. 2013 yılına kadar yerel bölgelerde yazılı basın daha çok tercih edilmesine rağmen internet gazeteciliğinin gelişimi de devam etmiştir. Geleneksel medya örgütleri de interneti daha da etkin kullanmaya başlamışlardır. Ancak Kırgız dilinde yayın yapan medya kurumları internet yayıncılığına maddi yetersizlikler nedeniyle ürkek adımlarla başlamışlardır. Bu yayın organlarının 2/3'ü kısmen kendi gelirlerini sağlamak ya da tamamen sponsorlar tarafından sağlanan gelirlerle yayınlarına devam edebilmişlerdir. Ancak, bu medya kuruluşlarının yayın ilkeleri, sahipleri ya da editörler tarafından ve sözlü olarak belirlenmekteydi (International Media Support IMS, 2013) .

2010-2014 döneminde, ülkedeki medyanın gelişimi ve ifade özgürlüğü hem uluslararası kuruluşlar hem uzmanlar tarafından olumlu görülmesine rağmen, ülkedeki medyanın gelişimine çok fazla etkisi olmamıştır. 2010 yılında “Kanal Beş”, “Global Media”, “Piramit TV” ve “Radyo Şirketi”, “Media Image” gibi medya örgütleri devletleştirilmiş. Medyanın gelişimi, ifade özgürlüğü, demokrasi ve insan hakları alanlarıyla ilgilenen uluslararası kuruluşlar, 4 Mayıs 2010 Kırgız Cumhuriyeti'ndeki medyanın durumuyla ilgili olarak “medyanın millileştirilmesi durumunda şeffaf ve adil olunması gerektiğini vurgulayarak, bu eylemlerin meşruiyetinin tesis edilmesi gerektiğini vurgulamışlardır. Kitle iletişim araçlarının özel sektöre geçişi ve sonrasında açık ve şeffaf ihalelerin yapılması gerektiği ve bunun önemi üzerinde durulmuştur(Toralieva,2006:27).

2017'de, halkın geniş bir bilgi kaynağına erişiminin genişletmesine olanak tanıyan dijital yayına geçilmiştir. Şubat 2017'de, Kırgız Cumhuriyeti'nin “Televizyon ve Radyo Yayıncılığı Üzerine” Yasası, uluslararası anlaşmaya göre yabancı kanalların da yayınlanmasına izin verilmesi yönünde değiştirilmiştir. Kırgızistan'da 2017 verilerine göre internet kullananların sayısı %82 dir. İnternet kullanımındaki bu yaygınlık, çeşitli bilgi kaynaklarına daha geniş ve engelsiz erişim için koşullar yaratmakta ve nüfusun yeni bilgi alışkanlıklarını oluşturmasında etkili olan unsurlar arasında belirtilmiştir. (Medya Okuryazarlığı,2018).

İnternet Gazeteciliğinin Yakın Dönem Gelişimi

2010 yılında Kırgızistan'da internetin gelişmesi ve haber sitelerinin popüler olmaya başlaması, bazı basılı medya gruplarının bilgi toplama ve bilgilendirme politikalarını ve internette yürüten faaliyetlerini yeniden gözden geçirmelerine neden olmuştur. Buna Kırgızistan'ın en etkili yayınlarından biri olan “Vecherny Bishkek” gazetesi örnek olmaktadır. 2010'dan itibaren gazetenin internet sayfa yapısını tamamen değiştirmiş ve gazete okuyucularına yeni bir haber sitesi versiyonu sunulmuştur.

World Wide Web, internet medyasının yayıncılığının her türünü bir araya getirme yeteneğine sahip ve herhangi bir ürünün tanıtımının etkili olması için en iyi reklam alanıdır. Ancak Kırgızistan'da, bu eğilim henüz net bir şekilde görülmemekte ve kullanılamamaktadır.Ülkede kurulan ilk özel haber ajansı ve haber siteleri medya dünyasında kendilerini iyi bir şekilde gösterebilmişlerdir. Kırgızistan'da internet gazeteciliğinin gelişiminde ilk olarak haber ajansları temel oluşturmuştur. Günümüzde internet, hem Kırgızistan'da hem de diğer ülkelerde enformasyonu yayma konusunda ana kanaldır. İnternet sadece gazetecilik alanında değil, aynı zamanda insanların günlük yaşamında da önemli bir unsur haline gelmiştir.

Bugün, Kırgızistan'da, halkın çoğunluğu teknolojinin sağladığı imkânları kullanarak bilgiye kolay ve ücretsiz bir şekilde internet yayınlarına ulaşabilmektedir. İnternet gazeteciliğinin popüler hale gelmesiyle birlikte kullanıcıların sayısı da artmıştır. Bu internet gazeteciliğinin gelişmesine önemli bir katkı sağlaması yanında, haber sitelerine de modern medya sisteminde önemli bir rol vermektedir. İnternet yayıncılığının olumlu etkileşimin yanında sahte haberlerin yaygınlaşması sorunu diğer ülke örneklerinde de olduğu gibi, Kırgız habercilik sektörünü de etkilemiştir. Sahte haberlerin yaygınlığı toplumun kitle iletişim araçlarına olan güvenini kaybetmesine neden olmaktadır. Kırgız toplumunda sahte haberlerin yayılmasının önde gelen nedenlerinden birisi, toplumun dil engeli nedeniyle haberlere ilk kaynaktan ulaşamamasıdır. Dünya haberlerinin çoğunu birinci kaynaktan değil, çevrilmiş metinlerden aktarılmaktadır. Bu çeviriler de bazen haberin daraltılmasına ve çarpıtılmasına neden olmaktadır. Sahte haberler ve /veya haberlerin çarpıtılması habercilik ve internet yayıncılığında, güvenin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Buna yakın dönemde Kırgızistan'da yapılan bir haber örnek verilebilir; Myanmar'daki çatışmaların yoğun görüldüğü dönemde internette sahte haberlerin yayılması Kırgız toplumunda hareketliliğe neden olmuş ve sert tartışmalara yol açmıştır.

Sonuç

Kırgızistan'da son dönemde, gazetelerin tirajlarında azalma görülmektedir. Bunun ilk nedeni de internetin aktif bir şekilde gelişmesi ile beraber nüfusun özellikle gençlerden oluşması ve gençlerin de yazılı basına yani gazete okumaya olan ilgilerinin kaybolması önemli derecede etkili olmaktadır. Yazılı basına halk arasında ilginin kaybolmasında gazetelerin dağıtımında yaşanan sorunlar, özellikle de haftada iki ,üç kere yayınlanan gazetelerin bölgelere hızlı ulaşamaması nedeniyle haberin eskimesi gibi faktörler de etkili olmuştur. Hem ulusal hem de yerel gazeteler olumsuz maddi koşullara ve dağıtım sorunlarına karşın ilerlemek için çalışmaktadır. Okur kitlesinin sayısının azalmasına karşın bu ve benzeri olumsuz eğilimi kırmak için çaba harcamaktadırlar.

Bilgiye ulaşım kolaylaştıkça, haber sitelerine finansman, analitik analizler, sanat ve sosyo-politik konularda bilgileri verme yükümlülüğü ve uzmanlığının geliştirilmesine yönelik talepleri de getirmektedir.. Bu tür haberler son dönemlerde Kırgızistan'daki haber ajanslarında ve haber sitelerinde daha da yoğun olarak yer almaktadır(Jumagulov,2015: 21). Bilginin sayısallaşması, bilgisayarların kişiselleşmesi, askeri amaçlarla geliştirilen internet ağı ve mobil teknolojilerin sivillerin hizmetine de sunulması bu hizmetlerin zamanla yaygınlaştırılıp, herkesin satın alabileceği düzeye çekilmesi önemli gelişmelerdir. Bütün bu gelişmelerin medyayı etkilemesi de doğal bir sonuçtur. Genel eğilim doğrultusunda, medya aktif bir şekilde internete doğru gitmektedir. Bunun doğal sonucu olarak, internet kullanıcılarının sayısı genişledikçe internet yayıncılığında gelen reklam gelirleri de yükselecektir. Medya iletişimi uzmanları internet okur-yazar kitlesinin değişmekte olduğunu söylemektedir.

Teknolojinin ve dijitalleşmenin interneti yayıncılığını dönüştürme sürecinde meydana gelen sürekli değişimler, internet gazeteciliğinde oldukça doğal bir gelişme seyri göstermektedir. Burada kilit önemde olan konu; değişiklerin biri medya içeriklerinin kalitesinin yükseltilmesidir. Her geçen yıl internet kullanıcıları daha kaliteli dosyalara ulaştırmaktadır. Aynı zamanda kullanıcıların talepleri de artmaktadır. Her duruma hizmet veren küresel web siteler gelişmekte ve tıklanma sayıları da artarak reytinglerde ön sıralara çıkmaktadır. Basılı yayıncılığın internet ile birleşmesi uzun zaman önce başlamıştır. İnternet küresel bir bilgi toplumu oluşmasını sağlayıp gazeteciliği olumlu yönde geliştirmektedir. İnternet yayıncılığı dünyada olduğu gibi Kırgızistan'da da medya sektörünü derinden etkilemektedir. İnternet kullanımının yaygınlaşması, yayıncılık teknolojilerindeki hızlı gelişmeyle birlikte klasik anlayışı da değiştirmektedir. Dünya eğilimlerine paralel olarak Kırgızistan'da da web tabanlı yayıncılık ve mobil cihazlar üzerinden çeşitli uygulamalarla yapılan yayıncılıkta buna paralel gelişmeler yaşanmaktadır.

Kaynakça

1. Bakaşova Yıldız (2002). Kırgızistan Gazeteciliğinin Tarihi. Bişkek.
2. Gulnura Toraliyeva(2006), Ulusal Online Gazeteciliği.
3. Hakkı İşcan (2017). Kırgızistan'da Televizyon Yayıncılığının Örgütsel Yapısı.
4. Tarih Okulu Dergisi (Tod) Sayı Xxix, Ss. 377-407. Doi No: [Http://Dx.Doi.Org/10.14225/Joh1023](http://dx.doi.org/10.14225/Joh1023)
5. International Media Support Ims, 2013 .
6. İbraeva G.K,(2002), Kırgız Medyasının Tarihsel Gelişimi Ve Bugünkü Durumu. Bişkek: Salam, 2002
7. İbrayeva Ve Kulikova (2002), Kırgız Medyasının Tarihsel Gelişimi Ve Bugünkü Durumu.
8. Jumagulov Sultan (2015). Gazeteciliğe Yol «Medya Geliştirme Merkezi».
9. Kırgız Halkının Medya Tercihleri Raporu:2017
10. Kırgız Medya Okuryazarlığı Raporu, 2018
11. Kırgızistan'daki İnternet Gazeteciliğinin Durumu (2008).

12. Kırgızistan'daki Kırgız Dilindeki Sitlerin Gelişim Yolları, Sorunları (2013).
13. Kırgızistan'daki Kırgız Dilindeki Sitlerin Gelişim Yolları,2013
14. Kolosov, A. (2004). Kırgızistan'da İnternet: Durumu Ve Gelişim Yönelimleri.“E-Collaboration@Work: Euroasiaonline'04” Uluslararası Konferansı Bildirileri, Almatı. Kovaleva, N. (2008). Rus Bilgi Hukuku. [Http://Gendocs.Ru/V7577/?Cc=8](http://Gendocs.Ru/V7577/?Cc=8). (20.06.2013)
15. Özçağlayan, M. (1998). Yeni Öğretim Teknolojileri Ve Değişim. Editörler: Ebru Özel Ve Nuri Kaymakçı. İstanbul: Alfa Yayınları.

Рецензент: Доç. Dr. Ayşe Elif Emre KAYA